

بررسی تحولات جمعیتی کشورهای اسلامی با تأکید بر

شاخصهای جمعیتی ایران

۲۰۲۵-۲۰۰۰ (بخش سوم)

آمنه خطیبی و منیژه امیرخسروی

تعداد مرگ و میر کودکان زیر پنج سال، امید زندگی و نسبت وابستگی سورد بررسی و مقایسه قرار گرفته است. در این مجموعه، جمعیت و تحولات جمعیتی کشورهای اسلامی با تأکید بر شاخصهای جمعیتی ایران در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۵ میلادی ارائه و مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

❖ میزان مرگ و میر

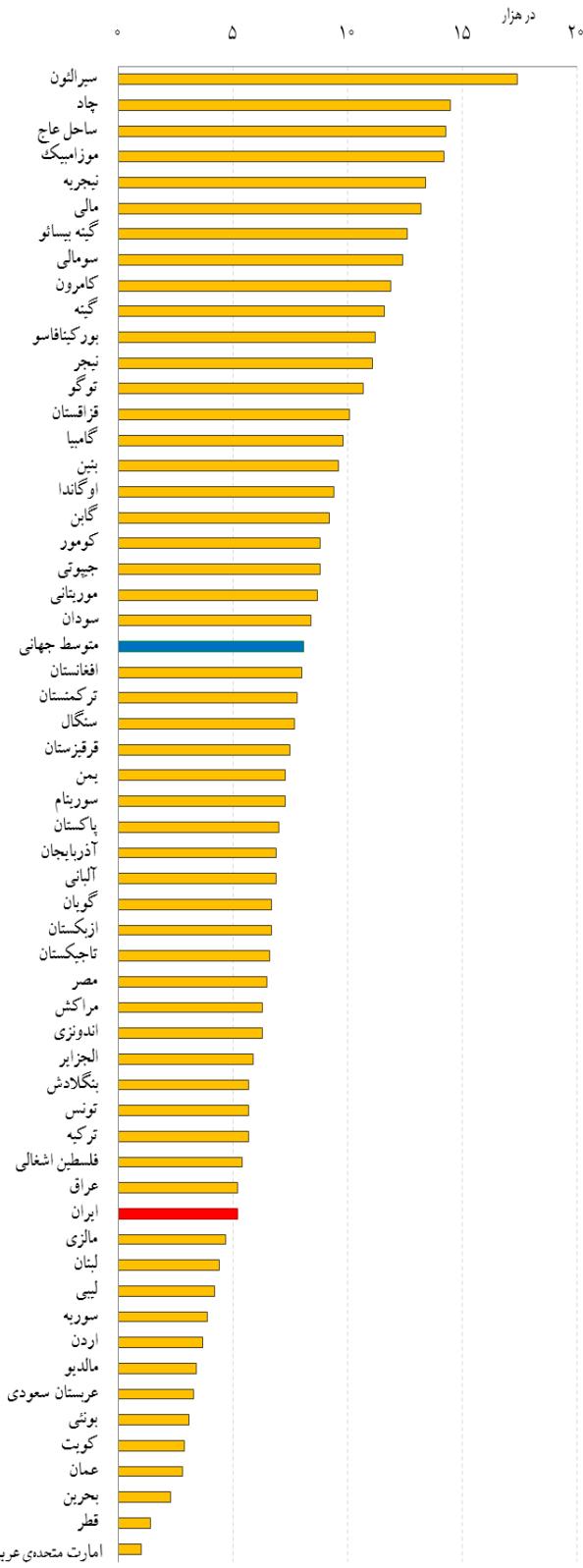
مرگ و میر یکی از حرکات جمعیتی است و منظور از آن در کاربرد عادی، پایان یافتن حیات انسانی و در جمعیتشناسی، مجموعه مرگ‌هایی است که در یک جامعه یا گروه اجتماعی در یک سال معین اتفاق می‌افتد.

محاسبه میزان مرگ برای کلیه اعضای جامعه که در طول یک سال معینی در معرض مرگ قرار داشته‌اند، میزان خام مرگ و میر نامیده می‌شود. میزان خام مرگ و میر از راه تقسیم تعداد مرگ‌های یک سال معین بر جمعیت میانه‌ی آن سال به دست می‌آید که معمولاً برای ۱۰۰۰ نفر از جمعیت محاسبه می‌شود.

با نگاهی به میزان‌های مرگ و میر در کشورهای اسلامی در سال ۲۰۱۰-۲۰۱۵، بالاترین میزان مرگ و میر با رقم ۱۷۴ در هزار مربوط به کشور سیرالئون می‌باشد و پس از آن کشور چاد با ۱۴۵ و ساحل عاج

در دنیای کنونی اهمیت آگاهی از آمار و اطلاعات ارزشی فزاینده یافته است به گونه‌ای که داشتن اطلاعات و آمار دقیق در هر بخش از جامعه به طور مستقیم با برنامه‌ریزی و تصمیم‌سازی صحیح همراه است. از مهم‌ترین آمار و اطلاعات مورد نیاز در بخش‌های مختلف جامعه داشتن آگاهی و اطلاع از آمارهای جمعیتی می‌باشد که نه تنها در گذشته مورد توجه بوده است بلکه در دهه‌ای اخیر با اهمیت صد چندان مواجه گردیده است. آگاهی از ساخت و ترکیب جمعیت به عنوان یک قدرت نظامی و نیروی کار در گذشته و امروزه اهمیت آن در ابعادی وسیع‌تر از قبل موجب شده است تا نه تنها جمع‌آوری آمار و اطلاعات مستمر و به‌هنگام مورد تأکید باشد، بلکه محاسبه شاخص‌های متعدد آن و همچنین مطالعه بر روی تغییرات آن اهمیت یابد. شاخص‌های جمعیتی نه تنها به لحاظ شناخت ساخت و ترکیب جمعیت مهم می‌باشند، بلکه برخی از شاخص‌های به دست آمده از آمارهای جمعیتی، میزان سلامت و توسعه‌ی جامعه را نشان می‌دهند. در واقع به لحاظ گستردگی استفاده از آمارهای جمعیتی در موضوعات متعدد اجتماعی، مربزندی مشخصی برای آمارهای جمعیتی وجود ندارد و این آمارها در بسیاری از بخش‌های جامعه مورد نیاز می‌باشند. در بخش سوم مطالعه‌ی کشورهای اسلامی شاخص‌هایی چون میزان فوت، تعداد مرگ و میر کودکان زیر یک سال،

آمنه خطیبی کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی و مهاجرت سازمان ثبت احوال کشور است.
منیژه امیرخسروی کارشناس ارشد جمعیت‌شناسی دفتر آمار و اطلاعات جمعیتی و مهاجرت سازمان ثبت احوال کشور است.

شکل ۱- میزان مرگ و میر در کشورهای اسلامی طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۱۰ میلادی
مأخذ داده‌ها: وبگاه سازمان ملل

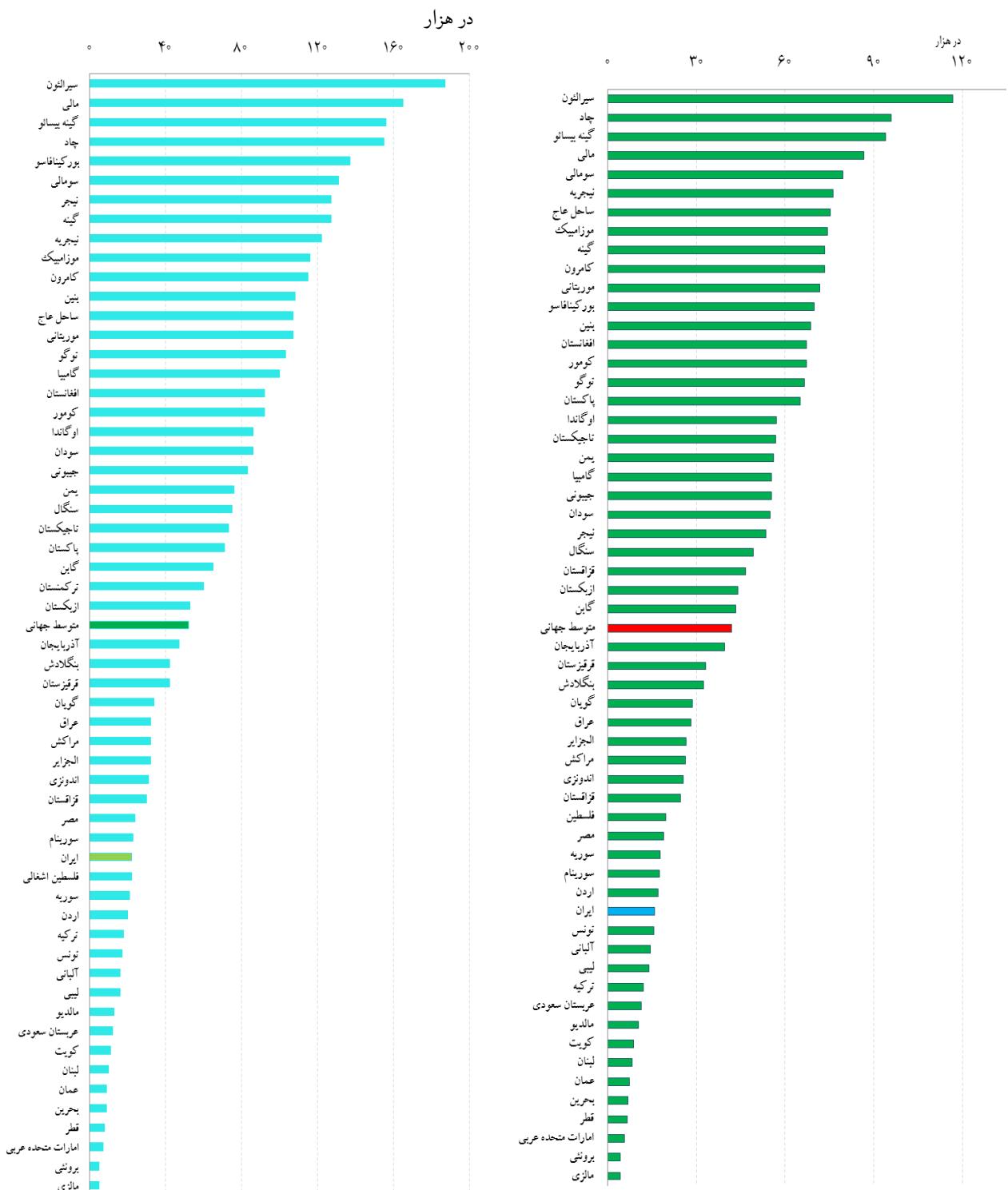
با ۱۴/۳ قرار دارند و کمترین میزان مرگ و میر مربوط به کشور امارات متحده‌ی عربی با ۱ در هزار و کشورهای قطر با ۱/۴ و بحرین با ۲/۳ در هزار می‌باشد. همچنین میزان مرگ و میر کشور ایران رقم ۵/۲ در هزار می‌باشد که در میان کشورهای اسلامی رتبه‌ی ۴۴ را دارد (شکل ۱).

❖ میزان مرگ و میر کودکان زیر یک سال

میزان مرگ و میر کودکان زیر یک سال یکی از شاخص‌های مهم توسعه‌یافتگی کشورها محسوب می‌گردد. این شاخص یک معیار برای اندازه‌گیری سطح بهداشت در جامعه نیز می‌باشد. شکل ۲ نشان می‌دهد که حداقل میزان مرگ و میر کودکان زیر یک سال در بین کشورهای اسلامی در کشور سیرالئون با تعداد ۱۱۶/۷ در هزار می‌باشد که پس از آن کشورهای چاد با ۹۵/۸ و گینه بیساو با تعداد ۹۳/۹ در هزار قرار گرفته‌اند و کمترین این رقم مربوط به کشور مالزی با ۴/۱ در هزار می‌باشد که پس از آن کشورهای بروئی با ۴/۲ امارات متحده‌ی عربی با ۵/۷ و قطر با ۶/۵ در هزار کمترین میزان مرگ و میر کودکان زیر یک سال را دارا می‌باشند. همچنین در سال ۲۰۱۵-۲۰۱۰ ایران با رقم ۱۵/۷ در هزار رتبه‌ی ۴۳ را به لحاظ میزان مرگ و میر کودکان زیر یک سال را دارا می‌باشد. در واقع ایران به لحاظ موفقیت در اجرای برنامه‌های سلامت کودکان و مادران بین ۱۰ کشور اول در این رتبه‌بندی قرار دارد. متوسط جهانی مرگ و میر کودکان زیر یک سال ۴۱/۸ در هزار می‌باشد.

❖ میزان مرگ و میر کودکان زیر پنج سال

میزان مرگ و میر کودکان زیر ۵ سال یکی از دو شاخص مهم جمعیتی است که در بحث اندازه‌گیری میزان توسعه کشورها به کار گرفته می‌شود. این شاخص با پیشرفت برنامه‌های بهداشت مادران و کودکان در جهان در حال کاهش است به طوری که طی سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۱۰ همان‌گونه که در شکل ۳ قابل مشاهده است کشور سیرالئون بیشترین میزان مرگ و میر کودکان زیر ۵ سال را با رقم ۱۸۷ در هزار و پس از آن کشور مالی با ۱۶۵ در هزار و گینه بیساو با ۱۵۶ در هزار را دارا می‌باشد و کمترین میزان مرگ و میر کودکان زیر ۵ سال مربوط به کشورهای مالزی و بروئی با رقم ۵ در هزار و امارات متحده‌ی عربی با رقم ۷ در هزار و کشور قطر با رقم ۸ در هزار می‌باشد. این میزان برای کشور ایران، ۲۲ در هزار است که رتبه‌ی ۴۰ را در این جدول دارد می‌باشد. متوسط جهانی میزان مرگ و میر کودکان زیر پنج سال برابر با

شکل ۳- میزان مرگ و میر کودکان زیر پنج سال در کشورهای اسلامی طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ میلادی
مأخذ داده‌ها: وبگاه سازمان ملل

شکل ۲- میزان مرگ و میر کودکان زیر یک سال در کشورهای اسلامی طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ میلادی
مأخذ داده‌ها: وبگاه سازمان ملل

محاسبه در صورتی که برای افراد آن جامعه از بدو تولد صورت گیرد به «امید زندگی در بدو تولد» موسوم است. این شاخص جمعیتی یکی از شاخص‌های مهم در اندازه‌گیری میزان توسعه در مناطق مختلف جهان است. این شاخص تحت تأثیر ارتقای سطح کیفی بهداشت و سلامت جامعه افزایش می‌ابد. با توجه به شکل ۴ بیشترین میزان امید زندگی در بدو تولد در کشورهای اسلامی در سال ۲۰۱۵-۲۰۱۰ مربوط به کشور لبنان با ۷۹/۸ سال و پس از آن کشور بروئی با ۷۸/۴ سال و کشور قطر با ۷۸/۳ سال قرار دارند و کمترین آن به ترتیب مربوط به کشور سیرالئون با ۴۵/۳ سال و پس از آن موزامبیک با ۵۰/۲ سال و ساحل عاج با ۵۰/۵ می‌باشد. میزان امید زندگی برای کشور ایران برابر با ۷۳/۹ سال می‌باشد که رتبه‌ی ۱۶ را در جدول مربوطه دارد.

❖ نسبت وابستگی

نسبت افراد وابسته (زیر ۱۵ سال و بالای ۶۵ سال) به افراد واقع در سن فعالیت (۱۵ تا ۶۴ سال) را نسبت وابستگی سنی می‌نامند. در صورتی که تعداد جمعیت غیر واقع در سن فعالیت به جمعیت واقع در سن فعالیت مساوی باشد این نسبت برابر صد می‌شود، هر چه این رقم کمتر از صد باشد نسبت وابستگی کمتر است. این رقم در کشورهای پیشرفت‌هیه بین ۵۰ تا ۸۰ نوسان دارد و در کشورهای در حال توسعه که ساختار جمعیتی جوان‌تری را دارند، بیش از ۱۰۰ است. در شکل ۵ ارقام نسبت وابستگی در کشورهای اسلامی، مشخص می‌سازد که کشور نیجر با ۱۱۲ بیشترین میزان نسبت وابستگی را در میان کشورهای اسلامی به خود اختصاص داده و پس از آن کشور چاد، اوگاندا و مالی با ۱۰۱ قرار دارند و کشورهای قطر با رقم ۱۷ کمترین میزان نسبت وابستگی را دارا می‌باشند که پس از آن‌ها امارات متحده عربی با رقم ۲۰ و بحرین با رقم ۳۱ قرار دارد. کشور ایران با داشتن نسبت وابستگی ۴۲، در میان کشورهای اسلامی در سال ۲۰۱۵ دارای رتبه‌ی ۴۹ می‌باشد.

❖ نتیجه‌گیری

نتایج مطالعه‌ی تغییرات جمعیتی و ساخت و ترکیب آنها و مقایسه‌ی شاخص‌های جمعیتی کشورهای اسلامی و جایگاه جمهوری اسلامی ایران در بین این کشورها می‌تواند در بحث سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین آگاهی از

رقم ۵۲ در هزار است.

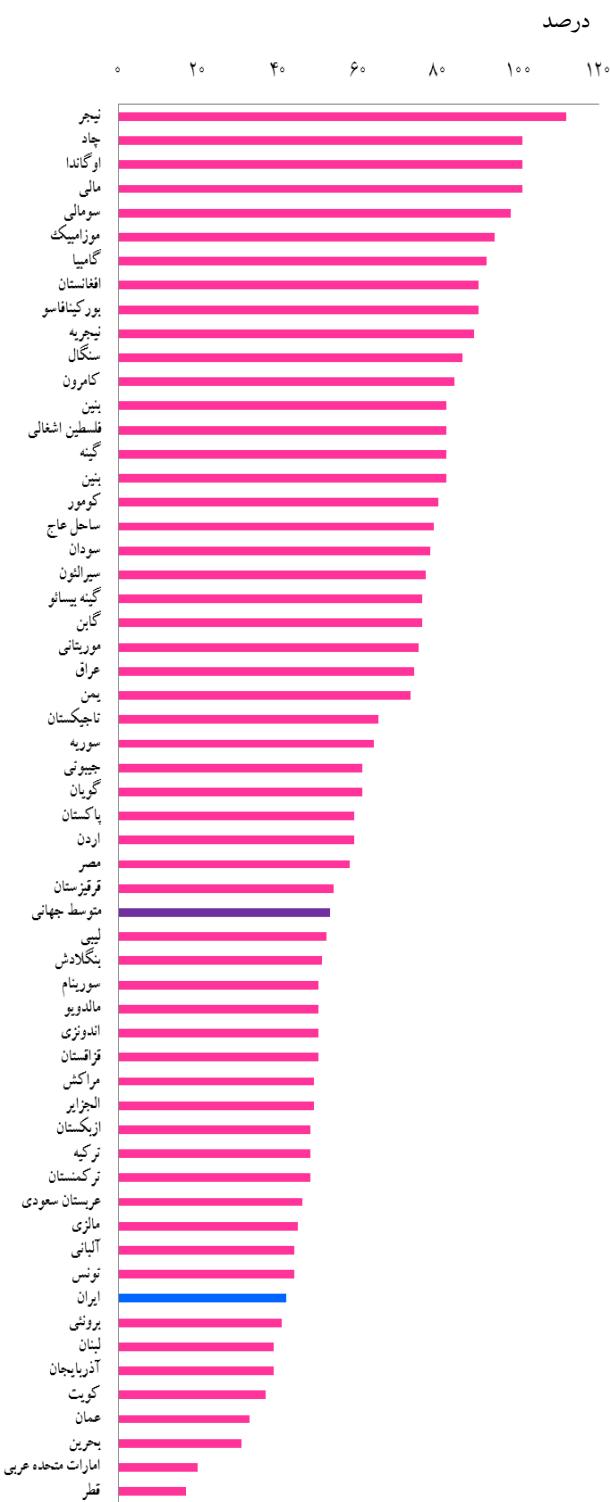
❖ امید زندگی در بدو تولد

در مطالعه‌ی وضعیت مرگ و میر یک جامعه به متوسط تعداد سال‌های عمر یک فرد از سن معینی به بعد، امید زندگی در آن سن می‌گویند. این

شکل ۴- امید زندگی در بدو تولد در کشورهای اسلامی طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵ میلادی

مأخذ داده‌ها: وبگاه سازمان ملل

شکل ۵- نسبت وابستگی در کشورهای اسلامی طی سال‌های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۵
میلادی
مأخذ داده‌ها: وبگاه سازمان ملل

شاخص‌های مربوط به جمعیت از جمله در خصوص تولد، شاخص‌های باروری، میزان‌های فوت به ویژه فوت کودکان در برنامه‌هایی چون توسعه و بهداشت حائز اهمیت می‌باشد.

تحقیق حاضر بر اساس معیارهایی که در بخش اول این مقاله در شماره‌ی نهم، مجله‌ی آمار در خصوص انتخاب کشورهای اسلامی توضیح داده شد، ۸۸ درصد از کل جمعیت مسلمانان جهان را پوشش می‌دهد. در حال حاضر ۲۴۳ درصد از کل جمعیت جهان را مسلمانان تشکیل می‌دهد و ۲۳۴ درصد را جمعیت کشورهای اسلامی.

ایران به لحاظ جمعیت رتبه‌ی پنجم را در بین کشورهای اسلامی دارد بوده و به لحاظ میانه‌ی سنی با رقم ۲۹/۵ سال رتبه‌ی ۱۲ را دارا می‌باشد که رقم اخیر نشان می‌دهد که کشور ایران دارای تکیب جمعیت نسبتاً جوان‌تری نسبت به سایر کشورهای مورد مطالعه می‌باشد.

به لحاظ میزان های فوت ایران با میزان فوت ۵/۲ در هزار دارای رتبه ۴۴ از لحاظ میزان فوت کودکان زیر یک سال با رقم ۱۵/۷ در هزار رتبه ۴۳، و از لحاظ میزان فوت کودکان زیر پنج سال با رقم ۲۲ در هزار، دارای رتبه‌ی ۴۰ می‌باشد. ملاحظه می‌شود که ایران به لحاظ مرگ و میر آخرین رتبه‌ها را به خود اختصاص داده است که نشان از بهبود چشم‌گیر وضعیت سلامت جمعیت در سال‌های اخیر می‌باشد.

ایران به لحاظ امید زندگی دارای رتبه‌ی ۱۶ با رقم ۷۳/۹ سال می‌باشد که به لحاظ امید زندگی در بین کشورهای مسلمان در جایگاه خوبی قراردارد و این نیز حاکی از ارتقای کیفیت زندگی و همچنین بالا بودن سطح سلامت و بهداشت در جامعه نسبت به دیگر کشورهای مورد مطالعه می‌باشد.

منابع

- زنگانی، حبیب‌الله، تحلیل جمعیت شناختی، ۱۳۸۳
- سایت صندوق جمعیت سازمان ملل (UNFPA) United nations, Department of Economic and Social affairs
- صندوق جمعیت سازمان ملل (UNFPA)، نشریه The state of world population ۲۰۱۱
- گلی زواره، غلامرضا، سرزمین اسلام(شناخت اجمالی کشورها و نواحی مسلمان‌نشین جهان)، ۱۳۷۲، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی نورالله، طه، هفته نامه خبری- تحلیلی برنامه، سال نهم، شماره ۴۱۰
- Population Division, population Estimates and projections section / esa.un.org